

SYSTEMATIKA ODPOVĚDNOSTI PREZIDENTA ČESKÉ REPUBLIKY A PREZIDENTA SLOVENSKÉ REPUBLIKY

THE CONCEPT OF RESPONSIBILITY OF THE PRESIDENT OF THE CZECH REPUBLIC AND OF THE PRESIDENT OF THE SLOVAK REPUBLIC

Vladislav Vnenk

Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Hlavním tématem předloženého příspěvku je komparativní srovnání koncepce odpovědnosti prezidenta České republiky a prezidenta Slovenské republiky, jako zásadních ústavních orgánů obou ústavních systémů. V rámci koncepce odpovědnosti hlavy státu rozdělují pět základních forem odpovědnosti a to odpovědnost ústavněprávní, ústavněpolitickou, trestněprávní, politickou a morální. Hlavním cílem příspěvku je tedy komparativní srovnání forem odpovědnosti prezidenta České republiky a prezidenta Slovenské republiky a provedení kritického hodnocení koncepčního pojetí každé z výše uvedených forem odpovědnosti obou hlav státu. Na závěr komparativního hodnocení odpovědnosti obou hlav státu budou navržena možná zlepšení v rámci úvah de constitutione ferenda.

ABSTRACT

The main topic of this article is a comparative comparison of the concept of responsibility of the President of the Czech Republic and the President of the Slovak Republic. Within the Concept of Responsibility of the Head of State, I divide the five basic forms of responsibility, namely constitutional, politically constitutional, criminal, political and moral responsibility. The main objective of the article is therefore a comparative comparison of the forms of responsibility of the President of the Czech Republic and the President of the Slovak Republic and a critical evaluation of the conceptual concept of each of the above-mentioned forms of responsibility of the two heads of state. At the conclusion of the comparative assessment of the responsibilities of the two Heads of State, possible improvements will be proposed within the de constitutione ferenda considerations.

I. JEDNOTLIVÉ FORMY ODPOVĚDNOSTI HLAVY STÁTU

Odpovědnost ústavních orgánů je jedním ze základních definujících znaků každého demokratického ústavního systému, neboť principy demokratického právního státu vyžadují, aby ústavní orgány vykonávající moc měly nejen předpokládanou demokratickou legitimitu, ale aby také byly z výkonu moci odpovědné.¹ Právní status prezidenta republiky, jako hlavy státu v parlamentním ústavním systému, v sobě mimo jiné také samozřejmě obsahuje poměrně složitý komplex odpovědnosti za jednání činěná v souvislosti s výkonem své funkce. Právní věda ústavního práva v souladu s ústavní úpravou rozlišuje právní a mimoprávní odpovědnost hla-

¹ Srov. ANTOŠ, M.: Pravomoci prezidenta republiky po zavedení přímé volby. In: Ústavní postavení prezidenta a způsob jeho volby. Praha: Karolinum, 2012, s. 32 a násl.

vy státu. Právními formami odpovědnosti, tedy těmi formami s možností uložení právní sankce, jsou odpovědnost ústavněprávní, ústavněpolitická a trestněprávní. Formy odpovědnosti bez možnosti uložení právní sankce jsou odpovědnost politická a odpovědnost morální.²

II. ODPOVĚDNOST POLITICKÁ A MORÁLNÍ

Jak jsem již uvedl výše, odpovědnost politická a morální jsou sice těmi formami odpovědnosti, jejichž existenci ústavní úprava předpokládá, ale s jejichž faktickou realizací nespojuje možnost uložení ústavněprávní sankce. J. Filip k tomu připomíná, že ačkoliv s těmito mimoprávními formami ústavní právo počítá, vymykají se tyto dílčí formy odpovědnosti zásadám právního státu, neboť nepočítají s presumpcí nevinny nebo dokazováním viny. Přestože se jedná o zcela mimoprávní (či společenské) formy odpovědnosti, ústavní právo s jejich faktickou realizací počítá, jak bude vysvětleno níže. Na druhou stranu nutno podotknout, že nelze i při mimoprávní povaze těchto forem odpovědnosti vyloučit jejich realizaci právní normou, kupříkladu vyloučení možnosti vzdání se svého úřadu.³

Samotná existence morální odpovědnosti prezidenta republiky jako ústavního orgánu se sice může jevit jako méně relevantní kategorie odpovědnosti, nicméně zkušenosti s každodenní ústavní a politickou praxí dosvědčují, že uplatňování morální formy odpovědnosti je žádoucí a účinné i vůči ústavním orgánům⁴ a je jedním z definičních znaků vyspělé politické kultury. Morální odpovědnost dále můžeme rozdělit jako vnější a vnitřní. Vnější forma morální odpovědnosti předpokládá vysoké morální kvality osoby prezidenta republiky, který dokáže rozpoznat vlastní osobní porušení morálních pravidel, jež bude sám osobně pociťovat jako vážnou újmu. Vnější morální odpovědnost realizuje (uplatňuje) veřejnost a veřejné mínění, které hodnotí počínání osoby prezidenta republiky a v případě porušení základních morálních pravidel dá veřejnou formou najevo svůj nesouhlas, s čímž může spojit požadavek, aby se prezident republiky vzdal svého úřadu ústavně předpokládaným způsobem. Přestože se může na první pohled zdát, že morální odpovědnost není samostatnou kategorií a je tedy vhodnější hovořit například o odpovědnosti morálně-politické, představuje morální odpovědnost samostatnou kategorií odpovědnosti, jejímž předmětem je ochrana před porušením etických pravidel či norem, které nemusejí přímo souviset s výkonem politické funkce, a je ideálním stavem společnosti i politické kultury, aby při uplatňování obou forem morální odpovědnosti dokázal morální subjekt (prezident republiky) přijmout následek porušení etických norem a vzdal se svého úřadu.⁵ Ačkoliv český ani slovenský ústavní systém v případě morální odpovědnosti prezidenta republiky nezakotvují tuto formu odpovědnosti jako odpovědnost právní, lze nalézt v evropských republikánských ústavních systémech stát, který morální formu odpovědnosti prezidenta republiky zakotvuje jako odpovědnost právní. Konkrétně podle čl. 12 ústavy Irsko, podle kterého lze zbavit irského prezidenta republiky svého úřadu i v případě jeho morálního prohřešku.

Politická odpovědnost vychází z předpokladu, který zdůrazňuje K. Adamová,⁶ naléhavého společenského očekávání, že se občan nebo jiný politický subjekt (například právě prezident

² V souladu s ustálenou typologií dle např. FILIP, Jan: K ústavní odpovědnosti v ČR a odpovědnost hlavy státu zejména za velezradu. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 1/2010, s. 21 - 39. Další velmi kvalitní a komplexní zpracování srov. KUDRNA, Jan. Odpovědnost za akty prezidenta republiky. In: *Správní právo*, č. 7 - 8/2013, s. 385-405.

³ KUDRNA, Jan. Odpovědnost za akty prezidenta republiky. In: *Správní právo*, č. 7 - 8/2013, s. 389.

⁴ TÓTHOVÁ, M.: Zodpovednosť hlavy štátu. In: *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky - I. Ústavné dni, I. zväzok : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: 3. - 4. október 2012, Košice. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 344.*

⁵ TÓTHOVÁ, M.: Zodpovednosť hlavy štátu. In: *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky - I. Ústavné dni, I. zväzok : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: 3. - 4. október 2012, Košice. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 344.*

⁶ ADAMOVIČ, K.: *Úsvit moderního konstitucionalismu*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 22.

republiky) bude chovat takovým způsobem, kterým občanská společnost obsahově rozumí pojmy dobro, spravedlnost, humanita a svoboda. Podobně jako v případě morální odpovědnosti, je politická odpovědnost realizována formou odstoupení z vykonávané funkce. Podle čl. 61 Ústavy ČR se tak prezident republiky může vzdát svého úřadu do rukou předsedy Senátu, podle čl. 103, odst. 6 Ústavy SR se může prezident republiky kdykoliv vzdát svého úřadu, přičemž jeho funkční období končí dnem doručení písemného rozhodnutí prezidenta republiky o vzdání se svého úřadu předsedovi Ústavního soudu Slovenské republiky.

Širší formu politické odpovědnosti hlavy státu je nutno chápat dále tak, že má prezident republiky povinnost skládat veřejnosti účty ze své činnosti, a to s rizikem nezvolení v příštích volbách ve smyslu ust. čl. 57 odst. 2 Ústavy ČR a čl. 103 odst. 2 Ústavy SR. Pokud tedy prezident republiky neunese politickou odpovědnost, nemusí být zvolen podruhé.

III. ÚSTAVNĚPOLITICKÁ ODPOVĚDNOST

Ústavněpolitická odpovědnost je právně realizována procesem odvolání z volené funkce, přičemž tato zvláštní forma odpovědnosti se realizuje v případě, kdy dojde k porušení důvěry ve vztahu založeném jmenováním nebo volbou. Pod ústavněpolitickou odpovědností hlavy státu je tedy nutno chápat možnost sesazení prostřednictvím toho orgánu, který hlavu státu zvolil nebo mu případně dal důvěru. Specifikem realizace této formy odpovědnosti hlavy státu, na rozdíl od zbylých právních forem odpovědnosti hlavy státu (tj. odpovědnosti ústavněprávní a trestněprávní), je fakt, že při realizaci této specifické formy odpovědnosti nedochází k provádění důkazního řízení a následnému případnému odvolání předchází například pouze politická, či celospolečenská, diskuze.⁷ V parlamentních republikách s nepřímou volbou hlavy státu prakticky nenalezneme možnost realizace ústavněpolitické odpovědnosti prezidenta republiky, respektive přesněji řečeno nepřímo volený prezident republiky nebývá v poměrech parlamentní formy vlády ústavněpoliticky odpovědný. Naopak v ústavách moderních parlamentních republik, které v poměrech parlamentní formy vlády mají koncepčně zakotven institut přímé volby parlamentní hlavy státu - prezidenta republiky, prezident republiky ústavněpoliticky odpovědný je.

3.1 Ústavněpolitická odpovědnost prezidenta České republiky

Příkladem nekonceptního zakotvení přímé volby hlavy státu je bohužel Česká republika, která ust. zákonem č. 71/2012 Sb., zavedla tento způsob volby prezidenta republiky s účinností od 1.10.2012, přičemž první přímá volba hlavy státu proběhla v lednu roku 2013, kdy byl prezidentem České republiky M. Zeman. Téma přímé volby prezidenta republiky nebylo na území České republiky zásadně nové, první úvahy o zavedení tohoto institutu do ústavního systému nalezneme již v souvislosti vzniku samostatného československého státu v roce 1918, k němuž se zpočátku zřejmě pod vlivem pobytu v USA klonil i první prezident Československa T.G. Masaryk.⁸ Přestože proti zavedení přímé volby hlavy státu bez současné úpravy pravomocí prezidenta republiky byla většina odborné obce,⁹ došlo nakonec k přijetí pouze nekonceptní změny způsobu volby hlavy státu z volby nepřímé na volbu přímou a to bez současné úpravy pravomocí prezidenta republiky či přizpůsobení koncepce odpovědnosti, zejména jeho (ne)odpovědnosti ústavněpolitické.¹⁰

⁷ KUDRNA, Jan. Odpovědnost za akty prezidenta republiky. In: Správní právo, č. 7 – 8/2013, s. 387.

⁸ Srov. KUDRNA, J.: Přímá volba prezidenta - konec cesty trvající 23 let. In: Ústavní postavení prezidenta a způsob jeho volby. Praha: Karolinum, 2012.

⁹ Srov. např. KYSELA, J.: Přímá volba prezidenta republiky jako symptom krize legitimacy ústavního system. In: Šimíček, V.: Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 42 - 59.

¹⁰ Ústavním zákonem č. 71/2012 Sb., došlo pouze k úpravě trestněprávní odpovědnosti prezidenta republiky.

Ve smyslu čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR není prezident republiky ze své funkce ústavněpoliticky odpovědný. Předmětné ustanovení čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR tak vylučuje možnost uplatnění této formy odpovědnosti vůči prezidentu České republiky. Jak však připomíná T. Herc, ústavněpolitická neodpovědnost prezidenta republiky by byla zachována i v případě, že by čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR takto výslovně zakotven nebyl, neboť základním předpokladem uplatnění této formy odpovědnosti je výslovné stanovení subjektu, vůči němuž by tato odpovědnost směřovala, jako tomu je v případě ústavněpoliticky odpovědné vládě vůči Poslanecké sněmovně, jakož i způsobu, jakým by mohlo dojít k jejímu uplatnění a tedy i realizaci. Je také nutno připomenout, že ústavněpolitická neodpovědnost prezidenta republiky neznamena absenci jeho povinnosti jako státního orgánu postupovat dle zákona a v jeho mezích, ale také to neznamena vyloučení možnosti soudního přezkumu jeho aktů, neboť přezkum aktů prezidenta republiky neznamena uplatnění jeho odpovědnosti jako takové, ale pouze toliko posouzení zákonnosti jím vydaných aktů za účelem poskytnutí řádné ochrany veřejných subjektivních práv daného jednotlivce¹¹

3.1 Ústavněpolitická odpovědnost prezidenta Slovenské republiky

Koncepčně zvládnutou ústavní úpravu přímé volby hlavy představuje Ústava Slovenské republiky (dále jen „Ústava SR“) ve smyslu ust. čl. 106 Ústavy SR, který byl do ústavního systému Slovenské republiky zaveden ústavním zákonem č. 9/1999 Z. z.¹² Čl. 106 Ústavy SR tak, po vzoru rakouské ústavy, zakotvuje ústavněpolitickou odpovědnost prezidenta republiky vůči lidu, od kterého je přímou volbou odvozena jeho demokratická legitimita.¹³ Na rozdíl od české ústavní úpravy, slovenská ústavní úprava představuje promyšlenou úpravu ústavního systému při zakotvení přímé volby hlavy státu. Jak vyplývá z čl. 106 Ústavy SR, je možné slovenského prezidenta republiky před skončením jeho volebního období odvolat všelidovým hlasováním. Všelidové hlasování o odvolání prezidenta vyhlašuje předseda Národní rady Slovenské republiky na základě usnesení Národní rady Slovenské republiky, které musí být přijato kvalifikovanou většinou 3/5 všech poslanců (tj. nejméně 90 poslanců), přičemž prezident Slovenské republiky je odvolán, pokud pro jeho odvolání hlasovala nadpoloviční většina všech oprávněných voličů.

Zajímavým specifickým této ústavní úpravy je to, že k realizaci ústavněpolitické odpovědnosti prezidenta Slovenské republiky je nutný souhlas zákonodárného orgánu, který iniciuje všelidové hlasování o odvolání prezidenta republiky. Na faktické odvolání prezidenta republiky je však nutné, aby pro takovýto návrh hlasovala alespoň nadpoloviční většina všech oprávněných voličů. Důvodem pro takovouto přísně zvolenou většinu je to, aby nemohlo dojít k odvolání hlavy státu při nízké účasti hlasujících *ad absurdum* jedním zúčastněným hlasujícím.¹⁴ Následkem neodvolání prezidenta republiky ve všelidovém hlasování je obligatorní

¹¹ RYCHETSKÝ, P. – LANGÁŠEK, T. – HERC, T. – MLSNA, P a kol.: Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 536 - 538.

¹² (1) Prezidenta možno odvolať z funkcie pred skončením volebného obdobia ľudovým hlasovaním. Ľudové hlasovanie o odvolaní prezidenta vyhlasuje predseda Národnej rady Slovenskej republiky na základe uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky prijatého najmenej trojpätinovou väčšinou všetkých poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, a to do 30 dní od prijatia uznesenia tak, aby sa ľudové hlasovanie vykonalo do 60 dní od jeho vyhlásenia. (2) Prezident je odvolaný, ak za jeho odvolanie v ľudovom hlasovaní hlasovala nadpolovičná väčšina všetkých oprávnených voličov. (3) Ak prezident nebol v ľudovom hlasovaní odvolaný, rozpustí prezident Národnú radu Slovenskej republiky do 30 dní od vyhlásenia výsledkov ľudového hlasovania. V takom prípade začína prezidentovi plynúť nové volebné obdobie. Predseda Národnej rady Slovenskej republiky vyhlási voľby do Národnej rady Slovenskej republiky do siedmich dní od jej rozpustenia. (4) Podrobnosti o odvolaní prezidenta ustanoví zákon.

¹³ TÓTHOVÁ, M.: Zodpovednosť hlavy štátu. In: 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky - I. Ústavné dni, I. zväzok : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: 3. - 4. október 2012, Košice. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 346 - 347.

¹⁴ Srov. ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 575.

rozpuštění Národní rady Slovenské republiky a též začátek plynutí nového funkčního období prezidenta republiky. Slovenská koncepce ústavněpolitické odpovědnosti prezidenta republiky je vystavěna tak, že občané - voliči v hlasování rozhodují o tom, zda věří prezidentu republiky, nebo zákonodárnému sboru, který iniciací předmětného hlasování vyslovil prezidentu republiky svoji nedůvěru.¹⁵ Jistě se tak také jedná o pojistku, která má zabránit možnému zneužití vyvolání tohoto závažného hlasování o odvolání prezidenta Slovenské republiky.

Z komparativního pohledu je nutné konstatovat, že dle mého názoru představuje slovenská ústavní úprava kvalitní koncepční zakotvení ústavněpolitické odpovědnosti přímo voleného prezidenta, přičemž tato velmi promyšlená úprava by měla být *de constitutione ferenda* vzorem pro českou ústavní úpravu, která by měla slovenskou úpravu následovat, neboť není myslitelné, aby přímo volený prezident České republiky nebyl ústavněpoliticky lidu nijak odpovědný a aby tak postačila voličům pouze odpovědnost politická za předpokladu případné ambice úřadujícího prezidenta republiky na jeho druhé volební období. Pokud však prezident republiky již druhé volební vykonává, není lidu, jako nejvyššímu suverénu, dána možnost uplatnit odpovědnost (vyslovit nedůvěru) vůči jím zvolenému prezidentu republiky, což nepředstavuje správné řešení.

IV. ÚSTAVNĚPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA ČESKÉ REPUBLIKY A SLOVENSKÉ REPUBLIKY

Nutným předpokladem realizace ústavněprávní odpovědnosti je uskutečnění jednání - ústavního deliktu, kterým prezident republiky poruší normu ústavního práva, která za toto porušení ústavněprávní normy předpokládá uložení ústavněprávní sankce.

Ústava ČR zakotvuje dvě skutkové podstaty ústavních deliktů, které může prezident České republiky svým jednáním naplnit, a to skutkovou podstatu ústavního deliktu *velezrady* a skutkovou podstatu ústavního deliktu *hrubého porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku*. Ústava SR je v koncepci ústavněprávní odpovědnosti prezidenta republiky v zásadě srovnatelná, přičemž v případě této formy odpovědnosti Ústava SR předpokládá ústavní delikt *vlastizrady* a ústavní delikt *úmyslného porušení ústavy*.

Ústava ČR definuje¹⁶ ústavní delikt *velezrady* jako jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu. Pokud jde o druhý předpokládaný ústavní delikt *hrubého porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku*, Ústava ani jiná část norem ústavního pořádku tento ústavní delikt nevymezuje, tato skutková podstata tak bude zřejmě pokrývat všechna hrubě protiústavní jednání prezidenta republiky, která nebudou obsahově naplňovat skutkovou podstatu *velezrady*. V případě, že prezident republiky svým jednáním naplní skutkovou podstatu *velezrady* nebo *hrubého porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku*, Ústavní soud na základě podané ústavní žaloby Senátu rozhodne o tom, že se prezident republiky dopustil tohoto ústavněprávního deliktu, zároveň ho vyhlášením nálezu zproští prezidentského úřadu a též zbaví způsobilosti jej znovu nabýt, přičemž v tomto případě se jedná o sankci kumulativní. Nelze tedy uložit pouze samostatnou ústavněprávní sankci zproštění prezidenta republiky jeho úřadu, ale vždy je nutné tuto ústavněprávní sankci uložit zároveň se ztrátou způsobilosti prezidenta republiky svůj úřad znovu nabýt.¹⁷ Podmínkou zahájení tohoto zvláštního řízení o ústavní žalobě proti prezidentu republiky je doručení řádné ústavní žaloby předsedou Senátu Ústavnímu soudu, přičemž k přijetí návrhu o podání ústavní žaloby na prezidenta republiky je třeba souhlasu

¹⁵ Srov. ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 575.

¹⁶ Čl. 65, odst. 2 Ústavy.

¹⁷ Ve smyslu čl. 66 Ústavy okamžikem veřejného vyhlášení tohoto nálezu dochází k uvolnění úřadu prezidenta republiky a jeho kompetence si rozdělí předseda vlády, předseda Poslanecké sněmovny a předseda Senátu.

třipětinové většiny všech přítomných senátorů a následně třipětinové většiny všech poslanců. Řízení o ústavní žalobě je následně podáním žaloby předsedou Senátu Ústavnímu soudu řádně zahájeno.¹⁸

Slovenská ústavní úprava na rozdíl od české ústavní úpravy v případě deliktu vlastizrady, neodkazuje na normy ústavního práva, ale v případě tohoto deliktu odkazuje na normy právo trestního, konkrétně v ust. § 311¹⁹ zák. č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon ve smyslu ust. §§ 312 až 317 Trestného zákona, jež definují tento delikt vlastizrady jako jednání občana Slovenské republiky, který ve spojení s cizí mocí nebo s cizím činitelem spáchá trestný čin úkladů proti Slovenské republice, trestný čin teroru, záškodnictví nebo sabotáže. Slovenská doktrína s tímto pojetím speciální odpovědnosti prezidenta republiky nesouhlasí a naopak se kloní ke koncepci české ústavní úpravy, neboť slovenská úprava svým vymezením skutkové podstaty ani pojetím subjektu tohoto trestného činu neodpovídá zcela materiální podstatě trestného činu vlastizrady prezidenta republiky.²⁰ Přestože je delikt vlastizrady vymezen normami trestního práva a nabízí se zařazení deliktu vlastizrady do odpovědnosti trestněprávní, vlastní stíhání za tento delikt vlastizrady je již upraveno v rovinách norem ústavního práva.

Podobně jako u české ústavní úpravy, ani slovenská úprava nedefinuje skutkovou podstatu ústavního deliktu *úmyslného porušení ústavy*, kloním se tedy tak ke stejnému závěru jako u české ústavní úpravy, že ústavní delikt *úmyslného porušení ústavy* tak bude pokrývat všechna úmyslná protiústavní jednání prezidenta republiky, která nebudou obsahově naplňovat skutkovou podstatu *vlastizrady*. R. Manik dovozuje výklad skutkové podstaty úmyslného porušení ústavy analogií s úmyslnými trestnými činy tak, že úmyslné porušení ústavy je možné definovat jako konání nebo nekonání prezidenta republiky, o kterém bude zřejmé, že chtěl porušit nebo ohrozit zájem chráněný Ústavou SR, anebo věděl, že takovýto zájem ohrozit či porušit může a v případě, že jej ohrozil nebo porušil, byl s tímto porušením nebo ohrožením srozuměný.²¹ Případně je též možné definovat tento ústavní delikt tak, že úmyslným porušením ústavy se rozumí zaviněné jednání, kterým dojde k porušení Ústavy SR prezidenta republiky. Prezident republiky tak jedná zcela *contra constitutionem*, přičemž formou zavinění musí být vždy úmysl. Proto je dle slovenské komentářové literatury nutné bezpochyby označit nejen protiústavní následek jednání prezidenta republiky, ale také shledat úmysl v jeho protiústavním jednání a nalézt příčinnou souvislost mezi jednáním prezidenta republiky a protiústavním následkem.²²

Samotné stíhání prezidenta Slovenské republiky v rámci uplatňování jeho ústavněprávní odpovědnosti vyplývá z čl. 107 Ústavy SR, podle kterého o podání obžaloby na prezidenta Slovenské republiky rozhoduje Národní rada Slovenské republiky a to třipětinovou většinou všech poslanců, o samotné obžalobě rozhoduje, stejně jako tomu je v případě České republiky, Ústavní soud Slovenské republiky v plénu. Uloženou ústavněprávní sankcí je jako v případě Ústavy ČR kumulativní sankce ztráty úřady prezidenta republiky a ztráta způsobilosti jej znovu nabýt.

¹⁸ Podrobněji srov. FILIP, J. - HOLLÄNDER, P. - ŠIMÍČEK, V.: Zákon o Ústavním soudu. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 716 – 733.

¹⁹ „Občan Slovenskej republiky, ktorý v spojení s cudzou mocou alebo s cudzím činiteľom spácha trestný čin úkladov proti Slovenskej republike, teroru, záškodníctva alebo sabotáže, potrestá sa odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie.“

²⁰ TÓTHOVÁ, M.: Zodpovednosť hlavy štátu. In: 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky - I. Ústavné dni, I. zväzok : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: 3. - 4. október 2012, Košice. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 349 - 350.

²¹ MANIK, Rudolf: Zodpovednosť a zánik funkcie prezidenta Slovenskej republiky. In: Justičná revue, roč. 56, č. 8 - 9, s. 882.

²² ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 577.

Z komparativního hlediska je úprava ústavněprávní odpovědnosti prezidenta Slovenské republiky mnohem přísnější, než ústavněprávní odpovědnost prezidenta České republiky, a to i přestože je koncepce této zvláštní formy odpovědnosti ve své podstatě obsahově totožná. Ústava ČR i Ústava SR zakotvují v zásadě rovnocenné delikty velezrady (Ústava ČR) a vlastizrady (Ústava SR ve smyslu Trestného zákona). Přísnější je však slovenská úprava v rámci druhého ústavního deliktu a to ve smyslu ústavního deliktu *úmyslného porušení ústavy*, kdy na rozdíl od české ústavní úpravy slovenská úprava nepožaduje, aby se jednalo o porušení *hrubé*, z čehož vyplývá, že není v případě české ústavní úpravy ústavním deliktem, pokud prezident České republiky Ústavu ČR *stricto sensu* poruší, avšak toto porušení nebude natolik *hrubé*, aby mohlo být toto jednání shledáno ústavním deliktem. Dle mého názoru by měla česká úprava zavést přísnější ústavněprávní odpovědnost v rámci ústavního deliktu hrubého porušení ústavy a to tak, že by se mohla najít inspirace u slovenské ústavní úpravy a změnit tento delikt z *hrubého porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku* na delikt *úmyslné porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku*. Druhou možností v rámci úvahy *de constitutione ferenda* je změnit systém rozhodování o podání ústavní žaloby, neboť v současné úpravě je nutné k přijetí návrhu o podání ústavní žaloby na prezidenta republiky třeba souhlasu třípětinové většiny všech přítomných senátorů a následně třípětinové většiny všech poslanců, což je systém poněkud neefektivní a velmi obtížně realizovatelný. *De constitutione ferenda* je dle mého názoru žádoucí, aby mohla každá z komor Parlamentu ČR podávat samostatně ústavní žalobu na prezidenta republiky tak, že by bylo třeba pouze samostatného souhlasu třípětinové většiny všech přítomných senátorů, nebo třípětinové většiny všech poslanců. Jako korektiv bych však zavedl určitou možnost brzdy ze strany druhé komory tak, že by se mohla druhá komora (tj. komora, která ústavní žalobu nepodává) kvalifikovanou většinou usnést na tom, že žaloba není důvodná a zablokovat tak podání nedůvodné ústavní žaloby druhou z komor Ústavnímu soudu České republiky. Pokud jde o úvahy *de constitutione ferenda* v rámci slovenské ústavní úpravy, v tomto případě bych se inspiroval českou ústavní úpravou v rámci ústavního deliktu vlastizrady tak, že by bylo vhodné vyjmout tento delikt z norem trestního práva a zakotvit jej samostatně pro speciální subjekt (prezidenta republiky) v Ústavě SR.

V. TRESTNĚPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST

V případě trestněprávní odpovědnosti prezident České republiky požívá plné procesněprávní exempce a to ve smyslu čl. 65 odst. 1 Ústavy ČR, podle kterého prezidenta republiky nelze po dobu výkonu jeho funkce zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přestupek nebo jiný správní delikt. Problematičtější je to však s trestní odpovědností prezidenta republiky podle hmotného práva. Ve smyslu ust. čl. 65 odst. 3 Ústavy ČR ve znění do 7. března 2013 byla zakotvena plná výlučka trestní odpovědnosti prezidenta republiky tak, že *trestní stíhání pro trestné činy spáchané po dobu výkonu funkce prezidenta republiky je navždy vyloučeno*. Od 8. března 2013 již tuto formulaci v Ústavě nenajdeme a ve smyslu čl. 65 odst. 1 Ústavy zůstala výslovně zakotvena pouze procesněprávní exempce a již zmíněný čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR, podle kterého *prezident republiky není z výkonu své funkce odpovědný*.

Interpretační problém trestněprávní odpovědnosti českého prezidenta tkví tedy v tom, jaký smysl má čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR (z hlediska trestněprávní odpovědnosti). Zda se jedná o zakotvení obecného pravidla, že prezident republiky není odpovědný, nestanoví-li Ústava ČR výslovně jinak,²³ nebo zda předmětné ustanovení představuje hmotněprávní výlučku trestní odpovědnosti za trestné činy spojené s výkonem funkce prezidenta (tzv. úřední trestné činy),²⁴

²³ KOUDELKA, Z.: Prezident republiky. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018, s. 281.

²⁴ RYCHETSKÝ, P. – LANGÁŠEK, T. – HERC, T. – MLSNA, P a kol.: Ústava České republiky. Ústavní zákon o

či zda prezident republiky nepožívá žádné výluky z odpovědnosti z hlediska trestního práva.²⁵ Ze systematického výkladu však dle mého názoru vyplývá, že bývalého prezidenta republiky nelze trestně stíhat za (úřední) trestné činy kryté zvláštní odpovědností (tj. odpovědností ústavněprávní), ale lze jej stíhat za ostatní (neúřední) trestné činy, kam neodpovědnost ve smyslu čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR nedopadá.²⁶

Slovenská ústavní úprava v rámci trestněprávní odpovědnosti prezidenta republiky je shodná s trestněprávní odpovědností prezidenta České republiky do 8. března roku 2013. Prezident Slovenské republiky je v rámci skutkových podstat trestných činů odpovědný pouze za velezradu, což je však ústavněprávní odpovědnost prezidenta republiky, lze tedy říci, že trestněprávně není prezident Slovenské republiky odpovědný.²⁷

Z komparativního hlediska zde znovu shledávám slovenskou ústavní úpravu jako vhodnější, neboť česká úprava výslovně neposkytuje prezidentu republiky ochranu při výkonu jeho funkce ve smyslu trestního práva za úřední trestné činy kryté zvláštní formou ústavněprávní odpovědnosti. Neodpovědnost bývalého prezidenta České republiky za úřední trestné činy musí být tak dovozena výkladem, který však není v právní vědě výkladem jednotným. *De constitutione ferenda* by tedy bylo vhodné tuto otázku výslovnou úpravou vyjasnit.

VI. SHRUTÍ A ZÁVĚR

Odpovědnost prezidenta republiky je závažná a poměrně složitá ústavněprávní problematika, neboť v případě prezidenta republiky, jako ústavního orgánu, rozlišujeme pět základních forem jeho odpovědnosti a to odpovědnost ústavněprávní, ústavněpolitickou a trestněprávní, jako právní formy odpovědnosti prezidenta republiky, a dále odpovědnost morální a politickou, jako mimoprávní formy odpovědnosti prezidenta republiky. Existence mimoprávních forem odpovědnosti prezidenta republiky (tj. odpovědnost morální a politická) se sice na první pohled může jevit jako méně relevantní, nicméně zkušenost s každodenní ústavní a politickou praxí dosvědčuje, že uplatňování morální formy odpovědnosti je žádoucí a účinné i vůči ústavním orgánům a je jedním z definičních znaků vyspělé politické kultury.

Z komparativního hlediska právních forem odpovědnosti prezidenta České republiky a prezidenta Slovenské republiky je bohužel česká úprava mnohem problematičtější, méně koncepční a obsahuje mnoho slabých míst. V případě ústavněprávní odpovědnosti prezidenta České republiky je současný systém realizace této zvláštní právní formy odpovědnosti v podstatě nerealizovatelný, neboť k podání ústavní žaloby na prezidenta republiky je třeba souhlasu třípětinové většiny všech přítomných senátorů a následně třípětinové většiny všech poslanců, přičemž prezident České republiky je Ústavou ČR může *stricto sensu* porušit Ústavu nebo jinou součást ústavního pořádku, ústavní delikt je totiž naplněn pouze v případě, že takovéto porušení je *hrubé*.

Ústavněpolitická (ne)odpovědnost prezidenta České republiky bohužel představuje absolutně koncepčně nezvládnutý přechod ze systému nepřímo voleného prezidenta na ústavní systém, kde je prezident volen přímo. V rámci zavedení přímé volby hlavy státu v České republice nedošlo nikterak ke změně jeho ústavněpolitické odpovědnosti a prezident České republiky tak je stále absolutně ústavněpoliticky neodpovědný. Jak jsem již uvedl výše, z kom-

bezpečnosti ČR. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 537.; KYSELA, Jan. O imunitě třikrát jinak. In: Právní rozhledy, č. 23-24/2015, s. 836 a násl.

²⁵ KUDRNA, Jan. Odpovědnost za akty prezidenta republiky. In: Správní právo, č. 7 – 8/2013, s. 403.

²⁶ Jsem tedy v plně shodě s J. Kyselou, srov. KYSELA, Jan. O imunitě třikrát jinak. In: Právní rozhledy, č. 23-24/2015, s. 836 a násl.

²⁷ Srov. OROSZ, L. - ŠIMUNIČOVÁ, K. Prezident v ústavním systéme Slovenskej republiky. Bratislava, 1998, s. 68 - 69. Ve shodě s např. ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 577.

parativního pohledu je nutné bohužel konstatovat, že dle mého názoru představuje slovenská ústavní úprava kvalitní koncepční zakotvení ústavněpolitické odpovědnosti pro přímo voleného prezidenta, přičemž tato promyšlená úprava by měla být rozhodně *de constitutione ferenda* vzorem pro českou ústavní úpravu. V případě trestněprávní odpovědnosti požívá prezident Slovenské republiky výslovně plné exempce a indemnity, na rozdíl prezidenta České republiky, který požívá výslovně pouze toliko exempce procesněprávní, přičemž jeho materiální neodpovědnost za úřední trestné činy i po skončení výkonu jeho funkce musí být dovozena výkladem přes obecné ust. čl. 54 odst. 3 Ústavy ČR.

KLÍČOVÁ SLOVA

prezident republiky, odpovědnost prezidenta republiky, impeachment

KEYWORDS

the president of the republic, the responsibility of the president of the republic, impeachment

POUŽITÁ LITERATURA

1. ANTOŠ, M.: Pravomoci prezidenta republiky po zavedení přímé volby. In: Ústavní postavení prezidenta a způsob jeho volby. Praha: Karolinum, 2012.
2. ADAMOVIČ, K.: Úsvit moderního konstitutionismu. Praha: Havlíček Brain Team, 2007.
3. ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2012.
4. FILIP, Jan: K ústavní odpovědnosti v ČR a odpovědnost hlavy státu zejména za velezradu. In: Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/2010.
5. FILIP, J. - HOLLÄNDER, P. - ŠIMÍČEK, V. Zákon o Ústavním soudu. Praha: C.H.Beck, 2007.
6. KOUDELKA, Z.: Prezident republiky. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2018.
7. KUDRNA, Jan. Odpovědnost za akty prezidenta republiky. In: Správní právo, č. 7 – 8/2013.
8. KUDRNA, J.: Přímá volba prezidenta - konec cesty trvající 23 let. In: Ústavní postavení prezidenta a způsob jeho volby. Praha: Karolinum, 2012.
9. KYSELA, J.: Přímá volba prezidenta republiky jako symptom krize legitimacy ústavního systému. In: Šimíček, V.: Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky. Brno: Masarykova univerzita, 2008.
10. KYSELA, Jan. O imunitě třikrát jinak. In: Právní rozhledy, č. 23-24/2015.
11. MANIK, Rudolf. Zodpovednosť a zánik funkcie prezidenta Slovenskej republiky. In: Justičná revue, roč. 56, č. 8 – 9.
12. OROSZ, L. - ŠIMUNIČOVÁ, K. Prezident v ústavnóm systéme Slovenskej republiky. Bratislava, 1998.
13. RYCHETSKÝ, P. – LANGÁŠEK, T. – HERC, T. – MLSNA, P a kol.: Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti ČR. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
14. TÓTHOVÁ, M.: Zodpovednosť hlavy štátu. In: 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky - I. Ústavné dni, I. zväzok : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: 3. - 4. október 2012, Košice. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012.

KONTAKTNÍ ÚDAJE AUTORA

Vladislav Vnenk, JUDr.

Západočeská univerzita v Plzni, Právnická fakulta

Interní doktorand

Sady Pětatřicátníků 14

306 14 Plzeň

E-mail: vladislav.vnenk@gmail.com